

ЖЫВЁЛАГАДОЎЛЯ

ў сістэме жыццезабеспячэння
беларускага народа
(канец ХХ –
пачатак ХХІ ст.)

Галіна Каспяровіч,
вядучы навуковы супрацоўнік
Цэнтра даследаванняў
беларускай культуры, мовы
і літаратуры НАН Беларусі,
доктар гістарычных навук,
дацэнт

Анатацыя. У артыкуле на матэрыялах этнаграфічных даследаванняў, архіўных і статыстычных крыніц прааналізавана захаванне традыцый жывёлагадоўлі ў Рэспубліцы Беларусь.

Ключавыя словы:
традыцыі, навацыі, культура жывёлагадоўлі, тыпы гаспадарак, сістэма жыццезабеспячэння.

Жывёлагадоўля – адна з жыццёва важных, сістэмаўтваральных галін аграрнай эканомікі, якая стабільна забяспечвае насельніцтва прадуктамі харчавання, лёгкую прамысловасць – сыравінай, займае важнае месца ў экспарце малочнай і мясной прадукцыі, тым самым умацоўвае нацыянальную харчовую бяспеку краіны. Нагадаем, што само слова «жывёла» (жываціна, жывёлінка), у свой час атажсамлівалася са словам «живот» (жывёла – жываты), адным з сэнсаў якога было само жыццё [1]. Характэрна, што традыцыйная культура жывёлагадоўлі як частка этнічнай культуры народа фарміравалася і адшліфоўвалася на працягу многіх стагоддзяў, у працэсе адаптацыі да прыроднага асяроддзя і зменных сацыяльна-эканамічных умоў жыцця. Яна грунтавалася на ўнікальнай сістэме традыцыйнага прыродакарыстання, багатым практычным вопыце, народных ведах, а таксама духоўна-маральных каштоўнасцях, якія забяспечвалі ўстой-

лівасць вядзення аграрнай гаспадаркі. Ва ўмовах інтэнсіўных працэсаў глабалізацыі ў грамадстве палемізуюцца пытанні аб ролі традыцый і інавацый. Адно лічаць, што традыцыі пераважна звязаны з мінулым, перашкаджаюць абнаўленню. Другія – і іх большасць – падкрэсліваюць высокі маральны, гуманістычны патэнцыял традыцый. Пад апошнімі звычайна разумеюць унікальную і шматбаковую з’яву, якая ўключае навыкі і ўменні, светапогляд, звычаі, абрады, характэрныя рысы этнасу, якія перадаюцца ад аднаго пакалення да другога, пераходзяць у спадчыну нашчадкаў [2], а таксама агульнапрыняты парадак, правілы, якія спрадвеку ўкараніліся ў побыце народа [4].

У 2019 г. выйшла з друку калектыўная кніга беларускіх этнолагаў «Традыцыі жывёлагадоўлі Беларусі», у якой на багатых архіўных, статыстычных, літаратурных крыніцах, палявых этнаграфічных, анкетных матэрыялах паказана эвалюцыя гэтай галіны ад старажытных часоў да сучаснасці,

даследаваны захаванне і мадэрнізацыя традыцый па ўтрыманні і доглядзе, узнаўленні і селекцыі свойскай жывелы, выхаванні маладняку, нарыхтоўцы і захаванні кармоў, характарызуюцца светапоглядныя ўяўленні беларусаў аб свойскай жывёле, святы, звычаі, народныя веды, практычны вопыт, звязаныя з жывёлагадоўляй. Кніга багата ілюстравана арыгінальнымі фотаздымкамі, табліцамі і графікамі, картасхемамі, малюнкамі [5].

Заклучная глава прысвечана заканамернасцям і фактарам развіцця жывёлагадоўлі ў сучасны перыяд (канец XX – пачатак XXI ст.) у трох тыпах гаспадарак (аграпрамысловых арганізацыях, падсобных сялянскіх і фермерскіх гаспадарках), кожны з якіх займае сваю нішу ў забеспячэнні харчовай бяспекі краіны. Калі ў буйных сельскагаспадарчых мадэрнізаваных аб'яднаннях пераважна наладжана вытворчасць прадукцыі жывёлагадоўлі, культывіруюцца збожжавыя і кармавыя культуры, то ў структуры фермерскіх гаспадарак дамінуе раслінаводства. Сялянскія гаспадаркі забяспечваюць свае патрэбы – і часткова рыначныя – у экалагічнай прадукцыі, у іх пашырана развядзенне свіней, птушкі, трысоў, пчалаводства.

У Рэспубліцы Беларусь прыярэтную ролю ў забеспячэнні харчовай бяспекі краіны адыгрываюць сельскагаспадарчыя арганізацыі. На аграпрамысловых комплексах сканцэнтравана пераважная большасць свіней, птушкі, буйной рагатай жывёлы. Развядзенне апошняй традыцыйна займае вядучае месца ў галіне. Па дадзеных Міністэрства сельскай гаспадаркі і харчавання, у разліку на душу насельніцтва па вытворчасці мяса наша краіна зраўнялася з Германіяй (113 кг у год), а па вытворчасці малака – перавышае ўзровень развітых еўрапей-

скіх краін (708 кг). Надоі малака ў сярэднім ад кожнай каровы з 2002 па 2017 г. павялічыліся ў два разы. У пачатку XXI ст. у галіну прыйшлі новыя тэхналогіі гадавання, кармавытворчасці, кармлення. За апошняе дзесяцігоддзе ў Беларусі істотна абноўлена інфраструктура малочнай жывёлагадоўлі, пабудавана і мадэрнізавана звыш 1 тыс. малочна-таварных ферм. Шырока разгарнулася селекцыйная праца па замене чорна-пярэстай жывёлы гальштынізаванай пародай. Надзвычай важным фактарам, які ўплывае на вытворчыя паказчыкі, з'яўля-

ецца якасны догляд за жывёлай, клопат аб ёй. Аналіз палявых этнаграфічных матэрыялаў, газет і часопісаў сельскагаспадарчай накіраванасці сведчыць аб значнасці чалавека на вытворчасці, асабліва высокатэхналагічнай: кіраўнікоў гаспадарак, вядучых спецыялістаў, кіраўнікоў сярэдняга звяна, аператараў машыннага даення, жывёлаводаў, пастухоў і работнікаў сумежных сельскагаспадарчых прафесій. Традыцыі чалавечых адносін да жывёлы пераходзяць і на высокатэхналагічныя фермы, дзе сёння пануюць белыя халаты аператараў машыннага даення, камп'ютары і аўтаматыка [6].

Традыцыйнай галіной з'яўляецца свінагадоўля, галоўныя накірункі якой – мясны, беконны і мясасальны. У выніку плённай працы навукоўцаў НПЦ НАН Беларусі па жывёлагадоўлі, селекцыянераў краіны выведзены беларуская мясная, беларуская чорна-рабая пароды свіней. У гэты час быў задзейнічаны генетычны патэнцыял імпартных мясных парод (гемпшырская, ландрас, дзюрок). Актыўна развіваецца птушкагадоўля. Асобныя

традыцыі захоўваюцца і ў гадаванні свіней і птушак. На сучасным комплексе свінні знаходзяцца на глыбокай саламянай падсцілцы, а на птушкафабрыках на змену антыбактэрыяльным прэпаратам прыйшлі прабіётыкі і фітапрэпараты.

На жаль, значна зменшылася роля авечкагадоўлі, конегадоўлі. Згодна з Рэспубліканскай праграмай развіцця авечкагадоўлі на 2012–2016 гг., Дзяржаўнай праграмай развіцця аграрнага бізнесу ў Рэспубліцы Беларусь на 2016–2020 гг. галіна ўзнаўляецца. У сучасным айчынным аграрным комплексе конегадоўля набыла пераважна племянны і спартыўны накірунак. Маюцца 3 конныя заводы, каля 30 конеферм, дзе займаюцца развядзеннем, захаваннем і ўдасканальваннем конскіх парод (беларускай запражаной, рускай цяжкавознай, рускай рысістай), вырошчваннем высакласнай спартыўнай жывёлы і племянных вытворнікаў для конеферм. У генафондных гаспадарках краіны захоўваецца таксама пагалоўе коней палескай папуляцыі. У Рэспубліканскім цэнтры алімпійскай падрыхтоўкі коннага спорту і конегадоўлі, 5 цэнтрах алімпійскага рэзерву, 13 дзіцяча-юнацкіх школах па конным спорце займаюцца звыш 1600 спартсменаў, працуюць 88 штатных трэнераў.

Падсобныя сялянскія гаспадаркі, (іх у 2016 г. налічвалася каля 1 млн па вытворчасці сельскагаспадарчай прадукцыі можна судзіць з сёмай вобласцю Рэспублікі Беларусь. Тут гадуецца 3,7% кароў, 10,6% свіней, 57,6% коней, 63,6% авечак, 96,5% коз, 90,9% трусоў, 8,6% птушкі, 83,1% пчоласем'яў (2020 г.). Яны вырабляюць кожнае шостае яйка, 3,5% малака, 4,5% мяса, 64,7% воўны ад усёй вытворчасці [7].

У структуры фермерскіх гаспадарак (2794, 2020 г.) толькі 8,4% складае прадукцыя жывёлагадоўлі. Іх вага ў агульным аб'ёме вытворчасці невялікая: па малаку – 0,4%, рэалізацыі жывёлы і птушкі – 0,7%, па яйках – 0,04%. Разам з тым у фермерскіх і падсобных гаспадарках найбольш поўна захоўваюцца традыцыі жывёлагадоўлі (стаўленне да жывёлы, кармленне, лячэнне, узнаўленне). Багаты вопыт і навыкі перадаваліся з пакалення ў пакаленне, становіцца ўплывалі на такія найважнейшыя рысы беларускага народа, як працавітасць, памяркоўнасць, адказнасць, разважлівасць. Вялікае значэнне маюць эканамічныя функцыі хатніх гаспадарак, якія вырабляюць экалагічна чыстыя прадукты харчавання.

Аналіз развіцця жывёлагадоўлі ў сучасны перыяд паказаў, што яна, нягледзячы на розныя формы ўласнасці і ўзроўні іх мадэрнізацыі, па-ранейшаму захоўвае свае базавыя асновы (галіновую структуру, спецыфіку гаспадарання), грунтуюцца на духоўна-маральных каштоўнасцях у адносінах да сельскагаспадарчай жывёлы. Каляндарныя святы і абрады, якія непасрэдна былі звязаны з гаспадарчай дзейнасцю беларускага народа, прыкметна трансфармаваліся. Калі старэйшае пакаленне захоўвае рацыянальныя веды, навыкі, абрадавыя практыкі, то ў светапоглядзе моладзі, з аднаго боку, звужаецца сфера іх выкарыстання, з другога – актуалізуецца пісьмовы шлях набыцця ведаў па жывёлагадоўлі (спецыяльная літаратура, даведнікі, інтэрнэт-рэсурсы і інш.). З савецкага часу захоўваюцца традыцыі конкурсаў, спаборніцтваў апэратараў машыннага даення і іншых спецыялістаў аграрнай вытворчасці, вечары-ўшанаванні пера-

давікоў, працоўных дынастый. З'яўляюцца новыя святы, якія грунтуюцца на традыцыях, сярод іх – фестывалі Беларускага каня, экафестывалі («Спораўскія сенакосы») і інш.

Традыцыі гаспадарчай дзейнасці беларусаў адаптуюцца да новых умоў, захоўваючы свае асновы, спрыяюць перадачы адвечнага ладу жыцця, вопыту і ведаў у вядзенні сельскай гаспадаркі, стэрэатыпаў паводзін, фарміраванню духоўна-маральных якасцей асобы, выхаванню любові да роднай зямлі, вырашэнню праблем і задач харчовай бяспекі беларускага народа. ■

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Гістарычны слоўнік беларускай мовы. Вып. 21 / А. М. Булыка [і інш.] / Пад рэд. А. М. Булыкі. – Мінск, 2002.
2. Даль В. И. Толковый словарь великорусского языка. Т. IV. / В. И. Даль. – М., 1955.
3. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. II. / В. И. Даль. – М., 1955.
4. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. Т. 2. Г-К / Рэд. А. Я. Баханькоў. – Мінск, 1978.
5. Традыцыі жывёлагадоўлі Беларусі / Г. І. Каспяровіч [і інш.]; навук. рэд. Г. І. Каспяровіч. – Мінск, 2019.
6. Субат У. Святло нязгасных зорак // Сельская газета. – 2016. 19 сакавіка.
7. Сельское хозяйство Республики Беларусь. Стат. сборник / Национальный статистический комитет Республики Беларусь. – Мінск, 2020.